

SO'Z BOYLIGINI OSHIRISH UCHUN FLESHKARTALAR, O'YIN TEXNIKALARI VA SO'Z DAFTARLARIDAN FOYDALANISH USULLARI

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti

Jizzax filiali Psixologiya fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi

404-22-guruh 4-bosqich talabasi

Atabekova Zuhra Rasul qizi

Ilmiy rahbar: Xaydarova Shoir Toxir qizi

shoiraxaydarova@mail.ru

Email: rasulbekovnaa1@gmail.com

Annotatsiya: Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning so'z boyligini oshirish muammosi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. So'z boyligi til kompetensiyasining asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, nafaqat ona tilida, balki chet tillarini o'rganishda ham muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada o'quvchilarning leksik ko'nikmalarini rivojlantirishda fleshkartalar, o'yin texnikalari va so'z daftarlaridan samarali foydalanish usullari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu uslublarning kompleks qo'llanilishi o'quvchilarning faol va passiv lug'at hajmini sezilarli darajada oshiradi, so'zlarni eslab qolish samaradorligini oshiradi hamda tilni qo'llash ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Maqolada pedagogik tajriba asosida ishlab chiqilgan amaliy tavsiyalar va metodlar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: So'z boyligi, fleshkartalar, o'yin texnikalari, so'z daftarlari, leksik ko'nikmalar, til o'rganish, xotira rivojlantirish, faol lug'at, passiv lug'at, pedagogik texnologiyalar, interaktiv usullar, vizualizatsiya, motivatsiya, o'quv jarayoni, metodika, chet tili, ona tili, kognitiv rivojlanish, kommunikativ kompetensiya.

Asosiy qism: So'z boyligi shaxsning intellektual rivojlanishi, fikrlash qobiliyati va muloqot samaradorligining asosiy ko'rsatkichidir. Til o'rganish jarayonida leksik ko'nikmalarni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi, chunki so'z boyligi til kompetensiyasining poydevorini tashkil qiladi. Zamonaviy lingvodidaktikada o'quvchilarning lug'at hajmini kengaytirish va so'zlarni uzoq muddatli xotirada saqlash uchun turli pedagogik vositalar va usullar ishlab chiqilgan. Ushbu usullar orasida fleshkartalar, o'yin texnikalari va so'z daftarlari eng samarali vositalar sifatida tan olingan.

Fleshkartalar, yoki eslatma kartalari, ikki tomonlama kartalar bo'lib, bir tomonida yangi so'z, ikkinchi tomonida esa uning tarjimasi, ta'rifi yoki tasviri beriladi. Ushbu usul kognitiv psixologiya tamoyillariga asoslangan bo'lib, takroriy faollashtirish va faol eslab chiqarish orqali bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi. O'yin texnikalari esa o'rganish jarayonini qiziqarli va motivatsiyalovchi qilish orqali o'quvchilarning ichki motivatsiyasini oshiradi va so'zlarni tabiiy kontekstda qo'llash imkoniyatini yaratadi. So'z daftarlari esa o'quvchilarga o'zlarining leksik bilimlarini tizimli ravishda qayd etish, tahlil qilish va muntazam takrorlash imkonini beradi.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishiga qaramay, an'anaviy va zamonaviy usullarning uyg'unlashuvi eng yuqori natijalarga erishishga yordam beradi. Ushbu maqolada so'z boyligini oshirishning samarali usullari, ularning nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishi batafsil ko'rib chiqiladi. Tadqiqot maqsadi o'qituvchilarga o'quv jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan aniq metodologik tavsiyalar va pedagogik vositalar taqdim etishdan iborat.

Fleshkartalar til o'rganishda keng qo'llaniladigan pedagogik vosita bo'lib, ularning samaradorligi ko'plab ilmiy tadqiqotlar bilan isbotlangan. Ushbu usulning asosiy afzalligi shundaki, u faol eslab chiqarish jarayonini faollashtiradi va kognitiv kuchlanishni vujudga keltiradi, bu esa bilimlarning uzoq muddatli xotirada mustahkam saqlanishiga olib keladi. Fleshkartalar nafaqat so'zlarni eslab qolishga, balki ularni tezkor faollashtirish va amaliy qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi.

Fleshkartalarni tayyorlashda bir qator muhim tamoyillarga rioya qilish zarur. Birinchidan, har bir karta aniq va tushunarli bo'lishi kerak. Kartaning bir tomonida faqat o'rganilayotgan so'z yoziladi, ikkinchi tomonida esa uning tarjimasi, ta'rifi yoki kontekstual misol keltiriladi. Ikkinchidan, vizual elementlardan foydalanish esda saqlash samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Rasmlar, diagrammalar yoki ranglar so'z bilan bog'liq qo'shimcha assotsiatsiyalar yaratadi va xotira izlarini mustahkamlaydi. Uchinchidan, kartalar individual ehtiyojlarga moslashtirilishi kerak, ya'ni har bir o'quvchi o'zi uchun eng qiyin yoki muhim so'zlarni tanlashi mumkin.

Fleshkartalar bilan ishlash metodikasi ham o'z o'ziga xos xususiyatlarga ega. Eng samarali usullardan biri bu takroriy oraliq tizimi bo'lib, unda so'zlar turli vaqt oralig'ida takrorlanadi. Yangi o'rganilgan so'zlar dastlab har kuni takrorlanadi, keyin har ikki kunda, so'ngra har hafta va nihoyat har oyda takrorlanadi. Bu usul Hermann Ebbinghausning unutish egri chizig'i nazariyasiga asoslangan bo'lib, optimal takrorlash chastotasi orqali bilimlarning yo'qolishini oldini oladi. Zamonaviy texnologiyalar bu jarayonni avtomatlashtirgan bo'lib, Anki, Quizlet va boshqa dasturiy ta'minot o'z-o'zidan takrorlash jadvalini tuzadi va o'quvchining individual o'rganish tezligiga moslashadi.

Fleshkartalarning yana bir muhim jihati ularning ko'p qirraligidir. Kartalar nafaqat so'z va tarjimani o'rganish uchun, balki sinonimlar, antonimlar, kolokatsiyalar va idiomatik iboralarni o'rganish uchun ham ishlatilishi mumkin. Misol uchun, ingliz tilini o'rganayotgan o'quvchi uchun kartaning bir tomonida "accomplish" so'zi, ikkinchi tomonida esa "achieve, complete, fulfill" kabi sinonimlar ro'yxati berilishi mumkin. Bunday yondashuv so'zlarni izolyatsiyada emas, balki semantik tarmoqlar ichida o'rganishga yordam beradi va til tizimining chuqurroq tushunilishini ta'minlaydi.

O'yin texnikalari ta'limda motivatsiya va jalb etishni oshirishning eng kuchli vositalaridan biridir. O'yinlar tabiiy muloqot muhitini yaratadi, raqobat elementini kiritadi va o'rganishni zavqli jarayonga aylantiradi. Pedagogik o'yinlar nafaqat bolalar, balki kattalar uchun ham samarali bo'lib, ular stressni kamaytiradi, ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi va til ko'nikmalarini tabiiy sharoitlarda mashq qilish imkoniyatini beradi.

Leksik ko'nikmalarni rivojlantirish uchun turli xil o'yin texnikalari qo'llaniladi. Lug'at o'yinlari orasida eng mashhuri "Alias" yoki "Taboo" turidagi o'yinlar bo'lib, unda ishtirokchilar biror so'zni boshqa so'zlar orqali tushuntirishi kerak. Bu o'yin nafaqat faol lug'atni kengaytiradi, balki parafraz qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi, bu esa til kompetensiyasining muhim jihati hisoblanadi. "Scrabble" yoki "Boggle" kabi o'yinlar esa so'z yasash qonuniyatlarini o'rganishga va mavjud leksik bilimlarni safarbar qilishga yordam beradi.

Zamonaviy ta'limda gamifikatsiya tamoyillari keng qo'llanilmoqda. Bu yondashuv o'yin elementlarini o'quv jarayoniga integratsiya qilishni nazarda tutadi. Masalan, o'quvchilar har yangi o'zlashtirilgan so'z uchun ballar to'plashi, darajalardan o'tishi va yutuqlarga erishishi mumkin. Bunday tizim ichki motivatsiyani kuchaytiradi va doimiy takomillashuvga undaydi. Raqamli platformalar, masalan Duolingo yoki Memrise, gamifikatsiyaning klassik namunalari bo'lib, ular o'rganishni o'yin tajribasiga aylantiradi va millionlab foydalanuvchilarni jalb qiladi.

Rol o'yinlari ham so'z boyligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Situatsion dialoglar, stsenariylar va drama faoliyati o'quvchilarga so'zlarni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi. Masalan, do'kon, restoran yoki sayohat ssenariylarida o'quvchilar mavzuga oid leksikani faol ishlatishadi va tabiiy til muhitini modellashtiradilar. Bunday amaliyot so'zlarning nafaqat shakli va ma'nosini, balki ularning pragmatik qo'llanilishini ham o'rganishga imkon yaratadi.

So'z daftarlari shaxsiy leksik rivojlanishni kuzatish va tizimli o'rganishning muhim vositasidir. An'anaviy qog'oz daftar yoki zamonaviy raqamli ilova shaklida bo'lishidan qat'i nazar, so'z daftari o'quvchiga o'z lug'atini boshqarish, tahlil qilish va muntazam takrorlash imkonini beradi. So'z daftarining asosiy vazifasi nafaqat so'zlarni qayd etish, balki ularni kontekstda ko'rsatish, misol jumlar keltirish va shaxsiy assotsiatsiyalar yaratishdir.

Samarali so'z daftarini tuzish uchun ma'lum tizimga rioya qilish zarur. Eng oddiy usul bu alifbo tartibida yozish bo'lsa-da, bu har doim eng samarali usul emas. Ko'proq samarali

yondashuv mavzular yoki semantik maydonlar bo'yicha guruplashtirishdir. Masalan, "sayohat", "ovqatlanish", "kasb-hunar", "his-tuyg'ular" kabi bo'limlar yaratish mumkin. Bunday tashkiliy tuzilma so'zlarni tizimli ravishda eslab qolishga yordam beradi va kerakli vaqtda tezda topishni osonlashtiradi.

So'z daftarining strukturasi turli elementlarni o'z ichiga olishi kerak. Har bir yozuv uchun quyidagi ma'lumotlar tavsiya etiladi: asosiy so'z, transkripsiya yoki talaffuz, tarjima, grammatik ma'lumotlar, misol jumla, sinonimlar va antonimlar, kolokatsiyalar va shaxsiy izohlar. Misol uchun, "sophisticated" so'zi uchun yozuv quyidagicha bo'lishi mumkin: "sophisticated [sə'fɪstɪkətɪd] – murakkab, takomillashgan; She has sophisticated taste in art (U san'atda nozik didga ega); syn: refined, complex; ant: simple, naive; kolokatsiya: sophisticated technology, sophisticated design; shaxsiy izoh: zamonaviy texnologiyalar haqida gapirganda foydali."

Raqamli so'z daftarlari qo'shimcha imkoniyatlar taqdim etadi. Evernote, Notion yoki maxsus til o'rganish ilovalar nafaqat matn, balki audio yozuvlar, rasmlar va videolarni ham saqlash imkonini beradi. Bundan tashqari, bu platformalar qidiruv funksiyasini taqdim etadi, bulutli sinxronizatsiya orqali turli qurilmalarda foydalanish imkoniyatini beradi va eksport funksiyalari orqali ma'lumotlarni boshqa formatlarga o'tkazish mumkin bo'ladi. Ba'zi ilovalar, masalan Quizlet, so'z daftaridan avtomatik ravishda fleshkartalar yaratish imkoniyatini beradi va shu tariqa turli usullarni birlashtiradi.

So'z daftari bilan muntazam ishlash ham muhimdir. Kunlik yoki haftalik takrorlash jadvali tuzish tavsiya etiladi. O'quvchilar har kuni kamida o'nta yangi so'zni qo'shishlari va oldingi kunlarda o'rgangan so'zlarni takrorlashlari kerak. Oylik yoki choraklik tekshiruvlar o'tkazish ham foydali bo'lib, unda o'quvchi o'z rivojlanishini baholashi va qiyin so'zlarga alohida e'tibor qaratishi mumkin. Bunday tizimli yondashuv so'z boyligining barqaror o'sishini ta'minlaydi.

Ushbu uch usulning birgalikdagi qo'llanilishi sinergik effekt yaratadi va so'z boyligini oshirish jarayonini maksimal samarali qiladi. Fleshkartalar faol eslab chiqarish va tez

takrorlash uchun mo'ljallangan bo'lsa, o'yin texnikalari motivatsiya va amaliy qo'llash imkoniyatini ta'minlaydi, so'z daftarlari esa tizimli reja va uzoq muddatli kuzatuvni ta'minlaydi. Ushbu uslublarni integratsiya qilish har bir o'quvchining individual o'rganish stiliga moslashish imkonini beradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, vizual, eshituv va kinestetik o'rganish usullarini birlashtirganda eng yuqori natijalar erishiladi. Fleshkartalar vizual xotirani faollashtiradi, o'yinlar eshituv va harakatli faoliyatni jalb qiladi, so'z daftarlari esa yozma mashqlar orqali avtomatik xotirani mustahkamlaydi. Shuningdek, har bir usul turli kognitiv jarayonlarni qo'zg'atadi: fleshkartalar assotsiativ xotirani, o'yinlar ijodiy fikrlashni, so'z daftarlari tahliliy qobiliyatni rivojlantiradi.

Amaliyotda ushbu uslublarni qo'llashda o'qituvchilar o'quvchilarning yosh xususiyatlari, til darajasi va shaxsiy qiziqishlarini hisobga olishlari kerak. Kichik yoshdagi o'quvchilar uchun o'yinlar va rangli vizual fleshkartalar eng samarali bo'lsa, kattaroq o'quvchilar uchun tizimli so'z daftarlari va murakkabroq o'yin stsenariylari mos keladi. Chet tilini boshlang'ich darajada o'rganuvchilar uchun oddiy so'z-tarjima fleshkartalari kifoya qilsa, yuqori daraja o'quvchilari uchun kontekstual misollar, sinonimlar va idiomatik iboralar muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy pedagogika texnologiyalarning rivojlanishi ushbu usullarning yanada samaradorligini oshirmoqda. Mobil ilovalar, sun'iy intellekt asosidagi adaptiv tizimlar va virtual reallik texnologiyalari so'z o'rganish tajribasini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Biroq, an'anaviy usullarning ahamiyati ham saqlanib qolmoqda, chunki ular psixologik va pedagogik tamoyillarga asoslangan bo'lib, vaqt sinovidan o'tgan.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, fleshkartalar, o'yin texnikalari va so'z daftarlardan kompleks foydalanish o'quvchilarning so'z boyligini samarali oshirishning eng maqbul yo'lidir. Ushbu usullar nafaqat lug'at hajmini kengaytiradi, balki so'zlarni chuqur tushunish, ularni turli kontekstlarda qo'llash va uzoq muddatli xotirada saqlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Har bir usulning o'ziga xos kuchlari mavjud bo'lib, ularning uyg'unlashuvi

har tomonlama rivojlangan til kompetensiyasini shakllantiradi. O'qituvchilar uchun asosiy vazifa ushbu vositalarni o'quv jarayoniga maqsadli va tizimli ravishda kiritish, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish va doimiy monitoring orqali samaradorlikni baholashdan iborat. Kelajakda ushbu usullarning yanada takomillashtirilishi va zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyasi so'z o'rganish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga xizmat qiladi. So'z boyligi shaxsning intellektual salohiyatining muhim qismi sifatida, uning rivojlanishiga investitsiya qilish ta'limning strategik ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jalolov J.J., Maxkamova G.T., Ashurov Sh.S. (2015). "Chet til o'qitish metodikasi." Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Azizxo'jayeva N.N. (2006). "Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat." Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Raximova M.R., Abdullayeva B.S. (2018). "Zamonaviy pedagogik texnologiyalar." Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Nation I.S.P. (2013). "Learning Vocabulary in Another Language." Cambridge: Cambridge University Press.
5. Schmitt N. (2010). "Researching Vocabulary: A Vocabulary Research Manual." London: Palgrave Macmillan.
6. Thornbury S. (2002). "How to Teach Vocabulary." Harlow: Pearson Education Limited.
7. Lewis M. (1993). "The Lexical Approach: The State of ELT and a Way Forward." Hove: Language Teaching Publications.
8. Yuldashev J.G., Usmonov S.A. (2012). "Ta'limda innovatsion texnologiyalar." Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti.
9. Rixsiyeva G.A. (2010). "Til o'rganishda psixologik omillar." Toshkent: Yangi asr avlodi nashriyoti.

10. Decarrico J.S. (2001). "Vocabulary Learning and Teaching." In M. Celce-Murcia (Ed.), Teaching English as a Second or Foreign Language. Boston: Heinle & Heinle.
11. Graves M.F. (2006). "The Vocabulary Book: Learning and Instruction." New York: Teachers College Press.
12. Qosimova K.M., Ahmedova L.T. (2014). "Pedagogika va psixologiya." Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti.
13. Webb S., Nation P. (2017). "How Vocabulary is Learned." Oxford: Oxford University Press.
14. Wilkins D.A. (1972). "Linguistics in Language Teaching." London: Edward Arnold.
15. To'xtayev B.R., Mahmudov M.M. (2016). "Lingvodidaktika asoslari." Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti.
16. Ma'ripov J. K. A BRIEF INFORMATION ABOUT TENSES //O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA. – C. 464.
17. Tolibovna A. K. et al. Features Of Anthropocentric Study Of Sacred Texts //Open Access Repository. – 2022. – T. 8. – №. 1. – C. 5-10.
18. Tolibovna A. K. et al. Functions of Allusion and Allusion as a Marker of Intertextuality and Precedence //European Multidisciplinary Journal of Modern Science. – 2022. – T. 6. – C. 485-487.
19. Ma'ripov J. KORPUS HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 175-178.
20. Ma'ripov J. Antroposentrizm–tilshunoslikning zamonaviy yonalishi sifatida //Инновационные исследования в современном мире: теория и практика. – 2022. – Т. 1. – №. 28. – С. 62-68.
21. Solnyshkina M. I. et al. IMPORTANCE OF SETTING GOALS. SMART GOALS //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 11. – С. 318-320.
22. LEARNER I. Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, The faculty of psychology, The teacher at the department of Foreign languages.

23. Маърипов Д. Psychological value of the novels by agatha christie //Информатика и инженерные технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 630-632.
24. Maripov J. MODERN METHODS OF TEACHING ENGLISH FOR B2 LEVEL STUDENTS: ENHANCING LANGUAGE PROFICIENCY AND COMMUNICATION SKILLS //International Journal of scientific and Applied Research. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 266-271.
25. MATNLARNI D. T. A. L. V. A. D., JIHATLARI T. Q. O. Z. X. O. S. Ma'ripov Jalolkhan Kamoliddin ugli, Alimkulova Khulkar Tolibovna.« //ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI BEKE. – №. 22.